

الف) تأسیسات و اماکن ورزشی

۱- تاریخچهی احداث تأسیسات و اماکن ورزشی

هدف‌های رفتاری: در پایان این فصل، فراگیران باید بتوانند:

- تاریخچهی اماکن ورزشی جهان را شرح دهند.
- اماکن ورزشی مربوط به تمدن‌های اسپارت، آتن و روم را نام ببرند.
- پیدایش تدریجی استانداردهای اماکن ورزشی را به اختصار توضیح دهند.
- اماکن ورزشی مربوط به ایران را تا انقراض حکومت قاجاریه نام ببرند.
- اماکن ورزشی نوین ایران را در دوره‌ی معاصر نام ببرند.

۱-۱- تاریخچهی اماکن ورزشی جهان

به منظور روشن شدن تاریخ احداث اماکن و تأسیسات ورزشی، در مفهوم واژه‌های «ورزش» و «اماکن ورزشی» کمی تأمل لازم است. به طور عام، تمامی فضاهایی که در آن‌ها امکان اجرای ورزش، فعالیت‌های جسمانی و حرکات ورزشی و تفریحی برای کلیه‌ی افراد یک جامعه وجود داشته باشد، می‌توانند جزء اماکن ورزشی به حساب آیند. ضمن این‌که، از واژه‌ی ورزش، در اعصار و قرون مختلف، برداشت‌های متعدد و متفاوتی شده است. با نگاهی گذرا به این تعریف، به خوبی معلوم می‌شود که هیچ‌کس نمی‌تواند به روشنی بگوید اولین فعالیت ورزشی در کجای این کره‌ی خاکی انجام شده، یا اولین ورزش در چه محلی اجرا گردیده و یا مثلاً اولین بار بازی فوتبال در کدام زمین، با چه امکانات و تجهیزاتی، از سوی چه کسانی و چگونه برگزار شده است. به این دلایل، نمی‌توان تاریخ دقیق ساخت و احداث اولین مکان ورزشی را مشخص کرد. با این مقدمه، به بررسی اوضاع

اماکن ورزشی و ورزشگاه‌ها در تمدن‌های کهن می‌پردازیم. با مطالعه‌ی تاریخ تربیت بدنی و ورزش در تمدن‌های باستان با بازی‌هایی از قبیل چوگان، ارابه‌رانی، تیراندازی، شکار، شنا، اسب‌دوانی، یوگا و ... برمی‌خوریم که هر کدام با هدف خاصی برگزار می‌شده است. مثلاً در ایران باستان، ارابه‌رانی قسمت عمده‌ای از برنامه‌ی «جشن مهرگان» را به خود اختصاص می‌داده است. آموزش کشتی، شنا و تیراندازی نیز اهداف نظامی داشته است. شکار نیز، برای رفع نیازهای غذایی و یا دفاع در برابر حمله‌ی حیوانات وحشی آموزش داده می‌شده است. در تمدن هند نیز، ورزش یوگا برای رهایی از شر و شور دنیا اجرا می‌شده است. در مجموع، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که، اولاً نوع فعالیت‌های ورزشی هر منطقه براساس فرهنگ، آداب و رسوم، شرایط اقلیمی و به ویژه نیازهای طبیعی آن منطقه، تنظیم شده است (شکل ۱-۱). ثانیاً بین فعالیت‌های بدنی و ورزشی و حرفه‌ی نظامی‌گری رابطه‌ی نزدیکی بوده است.

بیش تری صرف ایجاد تأسیسات و میدان‌های ورزشی گردید. تأسیسات ورزشی، در واقع مراکز فعالیت‌های رزمی، قهرمانی و پرورش اندام در خدمت جوانان مملکت بود. تعلیمات اختصاصی نظامی‌گری برای خدمات سپاهی‌گری، در مدارس شبانه‌روزی به نام «آگوگ»^۱ اجرا می‌شد.

۲-۱-۱- اماکن ورزشی در تمدن آتن: این اماکن

عبارت بودند از: مدارس کشتی که به «پالاسترا»^۲ معروف بود و استادیوم‌های ورزشی که عموماً در خارج از شهر ساخته می‌شدند و در اغلب آن‌ها «مدرسه‌ی کشتی» نیز وجود داشت.

از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین استادیوم‌های ورزشی آتن می‌توان آکادمی^۳، لی‌سیوم^۴ و سینوسارجز^۵ را نام برد. علاوه بر این اماکن ورزشی، در «المپیا»^۶ نیز مسابقات المپیک برگزار می‌شد. هم‌چنین مسابقاتی با نام «نی‌مین» در دره‌ی «نی‌میا»^۷، هر دو سال یک‌بار برگزار می‌شد.

«مدرسه‌ی نوجوانان» مکان ورزشی دیگری بود که در آتن جدید، برنامه‌ی دوساله‌ای برای تربیت بدنی تدارک دیده بود (شکل ۲-۱).

شکل ۱-۱- این تندیس به‌جا مانده از زمان بسیار دور، نشان‌دهنده‌ی نقش ورزش کشتی در فرهنگ آن دوران است.

۱-۱-۱- اماکن ورزشی در تمدن اسپارت:

برنامه‌های تربیت بدنی اسپارتی‌ها در اوایل، در زمین‌های مسطحی به نام «ژیمنازیوم» اجرا می‌شد اما هرچه توجه اسپارتی‌ها به تربیت بدنی و برنامه‌های نظامی افزایش یافت، منابع و امکانات

شکل ۲-۱- یکی از آمفی‌تئاترهایی که از دوران باستان به‌جا مانده است.

۱- Agoge

۲- Palaestra

۳- Academy

۴- Lyceum

۵- Cynosarges

۶- Olympia

۷- Nemea

المپیا یا المپیاد نام محلی است که در کنار کوه «اولمپس» که از بلندترین کوه‌های یونان و معبد یونانیان و متعلق به خداوندان بوده، واقع شده است. زمان بین دو جشن (دو دوره‌ی بازی) را المپیاد می‌نامیدند که این مدت چهار سال بود. مسابقات ورزشی به واسطه‌ی هم‌جوار بودن با این کوه‌ها (المپس)، به‌مرور زمان المپیا نام گرفت. المپیا در واقع معنای زمانی داشته است که به مرور زمان به معنای آیینی (مراسمی) تغییر مفهوم داده است.

«ترما»^۱ نیز مکان ورزشی دیگری بود که رومی‌ها به تقلید

از مدارس ورزشی یونان ساخته بودند. در ترما، تسهیلات و امکانات مختلف برای فعالیت‌های ورزشی، از جمله اتاقی برای بازی با انواع مختلف توپ‌ها پیش‌بینی شده بود.

۱-۱-۴- ورزش و اماکن ورزشی در قرون وسطا:

افراط مسیحیان تندرو و تأکید بیش از حد آنان به روح و مسائل روحانی و مذمت جسم و مسائل جسمانی، تأثیر منفی شدیدی بر ورزش این قرون گذاشت. پیدایش آیین مسیح و از بین رفتن بت‌پرستی به ناپدید شدن ساختن استادیوم‌ها و از نظر دور شدن فواید ورزش و مسابقات ورزشی المپیک کمک کرد تا بالاخره فرمان سوزاندن شهر المپیا به دست سلاطین یونان صادر شد و آن همه جلال مبدل به مشتی خاکستر گردید. در این دوره فعالیت‌های ورزشی و مسابقات قابل ملاحظه‌ای وجود نداشته و با احیاناً اگر وجود داشته است، سندی از آن در دست نیست. با انقراض پادشاهی بیزانس، استادیوم‌ها و مسابقات المپیا جنبه‌ی منفی به‌خود گرفت تا این که بعدها به کمک «بارون پیردو کوبرتن» فرانسوی و دیگران محلی که گنجایش ۷۵ هزار تماشاگر را داشت از سنگ مرمر ساخته شد و مجدداً عشق و علاقه‌ی یونانیان به ورزش و مسابقه ایجاد شد. کوبرتن، بازی‌های المپیک را مجدداً احیا کرد، به‌طوری که برگزاری این بازی‌ها به‌جز چند دوره تا به امروز نیز ادامه دارد.

۱-۱-۵- اماکن ورزشی در جوامع اسلامی: از

جمله اماکن ورزشی اسلامی، می‌توان میدان اسب‌دوانی را نام برد. «مسلمین، در صدر اسلام میدان اسب‌دوانی را حلبه می‌گفتند. حلبه، به ده قسمت تقسیم می‌شد و برای هر قسمتی، به

۱-۱-۳- اماکن ورزشی در تمدن روم: رومیان قدیم

مردمی جنگ‌جو و جهان‌گشا بودند. آنان تمرینات نظامی و فعالیت‌های ورزشی را در «اردوگاه‌های نظامی» و میدان «ماریتوس»^۱، که مدارس تربیت بدنی به‌شمار می‌رفتند، اجرا می‌کردند.

در تمدن روم جدید نیز می‌توان از «مدرسه‌ی نظامی»،

«ماکزیموس سیرک»^۲ و «فلامینیوس سیرک»^۳ نام برد. در این میان ماکزیموس سیرک از معروف‌ترین مکان‌های ورزشی بود که یکصد و پنجاه هزار نفر تماشاگر را در خود جای می‌داد.

ورزشی که در بین رومیان علاقه‌مندان زیادی داشت «نبرد

گلادیاتورها» بود. این مسابقات بر سر مزارها، بازارها و یا در گودال‌ها، که معمولاً فاقد وسایل راحتی برای تماشاگران بودند، برگزار می‌شد. این مشکل رفته‌رفته با ساخت صندلی‌های چوبی در اطراف محوطه‌های بیضی شکل برطرف شد. بعدها این آملی‌تاتورها به‌صورت ساختمان‌های سنگی ساخته شد، که این خود، نشانه‌ی توجه و علاقه‌ی مردم روم به نبرد گلادیاتورهاست. آملی‌تاتر معروف «فلاوین»^۴ که گنجایش نود هزار تماشاگر را داشت و خاص گلادیاتورها بود، تمام تجهیزات و وسایل رفاهی تماشاگران را دارا بود. از مدارس مهم گلادیاتوری می‌توان «امپروور کالیگولا»^۵ را نام برد.

یکی دیگر از تأسیسات تفریحی و تمدد اعصاب در روم،

حمام‌ها بودند. حمام‌ها به‌دست ثروتمندان و یا از سوی دولت ساخته می‌شدند و در آن‌ها اتاقی ورزشی وجود داشت. از زیباترین و مهم‌ترین آن‌ها می‌توان «کاراکولا»^۶ با ظرفیت ۳۲۰۰ نفر مشتری و «دیو کلیتین»^۷ با ظرفیت ۱۶۰۰ نفر مشتری را نام برد.

۱- Maritus

۲- Circus Maximus

۳- Circus Flaminius

۴- Flavian

۵- Emperor Caligula

۶- Caracola

۷- Diocletian

۸- Terma

مناسبت جلو یا عقب بودن آن، اسمی تعیین می کردند. در آخر میدان اسب‌دوانی، نی بلندی به نام السبق فرو می کردند و هر سواری که زودتر آن را می ریود، جایزه‌ی اول را می برد. در زمان بنی امیه و بنی عباس نیز مردم این سنت را حفظ کردند و رصافه‌ی دمشق را که یکی از میدان‌های اسب‌دوانی آن زمان بود، ساختند. بعدها خلفای اندلس، میدان‌هایی به نام الحکم خلیفه احداث کردند. در مصر نیز میدان‌هایی به نام طولون و بیرس وجود داشته است.^۱

۱-۱-۶- پیدایش تدریجی استاندارد اماکن ورزشی (تعریف استاندارد و استانداردهای ورزشی):

استانداردهای ورزشی، که برای به وجود آمدن آن‌ها به تجربه نیاز است، ابتدا در آلمان شکل گرفت و مسائلی که در آغاز، با هدف سرو سامان دادن به اوضاع اماکن و فضاهای ورزشی این کشور مورد بحث و بررسی قرار گرفت. عبارت بودند از:

الف) انتخاب محل و پراکندگی تأسیسات تفریحات سالم (اماکن تفریحی)

ب) وسعت اماکن و تأسیسات

ج) نیاز به تعیین سرانه‌ی اماکن ورزشی

د) تهیه‌ی طرح جامع^۲ در سطح هر استان.

در سال ۱۹۳۳ در آتن، کنگره‌ی شهرسازی برای بررسی ترکیب و تلفیق مناطق مسکونی با مراکز بازی و آموزش در فضای سبز تشکیل شد. نتایج این کنگره عبارت بود از:

الف) در اطراف مراکز مسکونی، فضاهای سبز و زمین‌های باز برای میدان‌های بازی گروه‌های سنی مختلف از کودکان، و نیز اماکن ورزشی عمومی در نظر گرفته شود.

ب) ساختمان‌های قدیمی و غیربهداشتی خراب شوند و به جای آن‌ها تأسیسات ورزشی بنا گردند.

ج) در فضای سبز جدید کودکانها و در مدارس، خانه‌ی جوانان ایجاد نمایند.

تصمیمات این کنگره در شهرسازی آلمان تأثیر چندانی نداشت و فقط باعث شد که فکر به وجود آمدن استانداردهایی برای کلیه‌ی تأسیسات ورزشی به وجود آید.

مطالعه‌ی آزاد

تا سال ۱۹۵۰، استانداردها و ارقامی برای زمین‌های روباز و سالن‌های سرپوشیده به دست آمد و در سال ۱۹۵۶، برای اولین بار به این مسئله (ساخت اماکن ورزشی) از دید شهرسازی نگریسته شد و استانداردهای اماکن ورزشی برای تفریحگاه‌های توأم با ورزش و اماکن و تأسیسات ورزشی مورد نیاز مراکز کوچک تحت نظر کمیته‌ی المپیک آلمان و متخصصان ورزش و شهرسازی بررسی گردید. این‌ها اولین استانداردهای ورزشی‌ای بودند که تهیه شدند. در سال ۱۹۶۰، در دومین بررسی که از سوی کمیته‌ی المپیک انجام شد، کمبود تأسیسات ورزشی معلوم گردید. این‌جا بود که طرح طلابی^۳ برای سلامتی، بازی و تفریح مردم به دولت و مجلس پیش‌نهاد شد. اگرچه احداث تأسیسات ورزشی به ۱۵ سال بعد موکول شد ولی این تلاش‌ها سرآغاز پیدایش استاندارد اماکن و تسهیلات ورزشی در جهان بود.

۱-۲- تاریخچه‌ی اماکن ورزشی ایران

شاید روشن و آشکار نیست. شواهد نشان می‌دهد که ایرانیان به تربیت بدنی اهمیت زیادی می‌داده و اماکن خاصی را برای آن در نظر گرفته بودند.

تاریخ ورزش و برگزاری مسابقات ورزشی در ایران (به‌ویژه ایران باستان) بر اثر فراز و نشیب‌های تاریخی آن‌طور که باید و

۱- مهدوی‌نژاد، رضا و پژمان معتمدی، تاریخ تربیت بدنی و ورزش، انتشارات دانشگاه اصفهان، چاپ اول، ۱۳۷۹، صص ۶۰ و ۶۱.

۱-۲-۱- تاریخ ورزش و اماکن ورزشی در ایران تا انقراض حکومت قاجار

الف) قبل از اسلام: مطالعه‌ی تاریخ نشان می‌دهد که در میان کشورهای مشرق‌زمین، بی‌گمان ایران تنها کشوری بوده است که در نظام تعلیم و تربیت خود بیش‌ترین اولویت را به ورزش و تربیت‌بدنی داده بود. از حکومت‌های این دوره می‌توان از مادها، هخامنشیان، اشکانیان (پارت‌ها) و ساسانیان نام برد. در میان این اقوام، تربیت‌بدنی و ورزش جایگاه خاصی داشت. درباره‌ی اهمیت ورزش در میان پارت‌ها همین بس که کلمه‌ی «پهلوان» از «پرتو» که همان پارتی یا اشکانی است، برگرفته شده است. هم‌چنین، ساسانیان نیز به تربیت‌بدنی و ورزش اهمیت زیادی می‌داده‌اند و از آن، در جهت تقویت قدرت جنگی و نیروهای جنگی استفاده می‌کرده‌اند.

«گزن‌نون» مورخ مشهور یونانی درباره‌ی ورزش ایران باستان می‌گوید: در هر شهر پارس محلی بود به نام «الونزا» که میدان تعلیم فنون جنگی و ورزش‌ها بود. این میدان به چهار قسمت خاص کودکان، نوجوانان، مردان، و کسانی که نمی‌توانستند اسلحه بگیرند، تقسیم شده بود.

از ورزش‌های رایج در ایران باستان می‌توان کشتی، اسب‌سواری، شنا، زوبین‌اندازی^۱، دو و ... را نام برد. در میان این ورزش‌ها، کشتی در ردیف اول قرار داشت که تا امروز نیز هم‌چنان ورزش اول ایران شناخته می‌شود. علاوه بر ورزش کشتی، به مسابقات اسب‌سواری نیز اهمیت زیادی داده می‌شد.

این مسابقات در زمین‌هایی به نام «چرتا» برگزار می‌شد. میدان اسب‌سواری در بعضی متون به نام اسپرس یا اسپریس^۲ نیز آمده است.

ب) پس از اسلام: پس از حمله‌ی مغول به ایران، تشکیلات بسیار دقیقی از طرف ایرانیان در تمام نقاط کشور به وجود آمد. در این تشکیلات، فردی محرمانه راهنمایی دسته‌ای از جوانان را عهده‌دار شد و در تمام مملکت اماکنی ورزشی به نام «زورخانه» به وجود آمد. زورخانه مکانی بود که در وسط آن گودالی به عمق هفتاد تا نود سانتی‌متر تعبیه شده بود و شش تا هشت ضلع داشت و مساحت آن ۳×۳ تا ۵×۵ متر بود.

این تشکیلات در دوره‌ی صفویان نیز رونق خود را حفظ کرد. صفویان برای مقابله با کشور عثمانی^۳، روح ملی‌گرایی را به نام تشیع و ولایت علی (ع) به مردم القا کرده بودند. این فرهنگ بر زورخانه‌ها هم حاکم و علی (ع) سمبل و اسوه‌ی تمام پهلوانان شد. این امر باعث شد تا زورخانه‌ها رواج یابند.

ورزش‌های رایج این عصر چوگان، شمشیربازی، اسب‌دوانی، تیراندازی و به‌خصوص «کشتی‌گیری» بود. در ایام نوروز، پهلوانان ایرانی، هفت روز تمام در میدان بزرگ اصفهان مقابل «عالی‌قاپو»، زورآزمایی می‌کردند. در «میدان امام» اصفهان و «باغ پیش‌قلعه‌ی لاهیجان» چوگان بازی هم رایج بود. گمان می‌رود عالی‌قاپو نخستین عمارتی باشد که برای تماشای چوگان ساخته شده است.

۱- زوبین یا ژوبین، نیزه‌ای کوتاه بوده است که پرتاب آن به مسابقه‌ی زوبین‌اندازی معروف بوده است.

۲- اسپرس یا اسپریس از دو واژه‌ی اسب و راس (به معنی راه) ترکیب شده است.

۳- ترکیه‌ی فعلی

شکل ۳-۱- میدان بزرگ اصفهان (میدان امام) محل بازی چوگان و عالی قابو، اولین عمارت برای تماشای چوگان. (اهداننده‌ی عکس، خانم فرشته خوبان)

ژیمناستیک و اسکریم بود، که توسط میرمهدی ورزشنده افتتاح شد و سومین باشگاه به نام اجتماعيون، در سال ۱۳۰۶ تأسیس گردید. از سایر باشگاه‌های کشور در این زمان می‌توان باشگاه فردوسی مشهد، باشگاه گیو بندرانزلی، باشگاه خلیج و جنوب خرمشهر و باشگاه کازرونی اصفهان را نام برد.

امروزه، سازمان تربیت بدنی جمهوری اسلامی ایران، وزارت آموزش و پرورش، سازمان‌های دولتی (بانک‌ها، مؤسسات دولتی و...)، بخش خصوصی و... ساخت اماکن ورزشی را برعهده دارند.

در ادامه، چند نمونه از بزرگ‌ترین تأسیسات ورزشی را که بر اساس استانداردهای نوین معماری ورزشی در این دوره ساخته شده‌اند. با ذکر مشخصات معرفی می‌کنیم.

ورزشگاه شهید شیرودی (امجدیه) تهران: این مکان ورزشی که تقریباً در وسط شهر تهران و در خیابان شهید مفتاح واقع شده است، یکی از قدیمی‌ترین ورزشگاه‌های کشور به‌شمار می‌آید. از امکانات این مجموعه می‌توان به استادیوم فوتبال، پیست دو و میدانی، سالن چندمنظوره‌ی شهید افراسیابی (مهران)، استخر شنا، سالن کشتی، سالن ژیمناستیک و... اشاره کرد (شکل ۴-۱).

علاوه بر اماکن ورزشی ذکر شده، اماکنی نیز در خانه‌های بزرگان و محتشمان، به‌منظور حفظ موقعیت آن‌ها و گاه برای اعمال زور به مردم، دایر شده بود.

پس از صفویان، زندیان و پس از آن‌ها قاجاریان بهترین مشوق ورزشکاران بودند. در زمان آقامحمدخان قاجار، ورزش مورد بی‌توجهی قرار گرفت ولی پس از قتل وی مردم دوباره به ورزش، مخصوصاً کشتی، پرداختند. تمرینات کشتی در زورخانه‌ها و زیر نظر «کهنه‌سوار» از سرگرفته شد. دیدارهای خارج از کشور در کشتی پهلوانی آغاز شد و نیز کشتی‌گیران برجسته‌ای از هند، روس، افغانستان و... به ایران آمدند.

۲-۲-۱- تاریخ اماکن ورزشی نوین در ایران (از

اوایل قرن چهاردهم شمسی تا به امروز): ورزش نوین در ایران از اوایل قرن حاضر (قرن چهاردهم) آغاز شد. رشته‌های مختلف ورزشی از طریق مستشاران کشورهای بیگانه و یا از سوی تحصیل کرده‌های ایرانی خارج از کشور به ایران راه یافت. اولین باشگاه ورزشی‌ای که در تهران تأسیس شد، باشگاه «ایران» بود که با مشارکت عده‌ای از اعیان و اشراف و نمایندگان سیاسی خارجی تشکیل شد. در این باشگاه به ورزش اسب‌سواری و مسابقات چوگان توجه خاصی می‌شد. دومین باشگاه، باشگاه

شکل ۴-۱- مجموعه ورزشی شهید شیرودی تهران

فوتبال^۱، سالن دوازده هزار نفری، دریاچه، پیست دوچرخه سواری (ولودروم)، استخر شنا، پنج سالن و ... را نام برد. ساخت این مجموعه همزمان با مجموعه ورزشی تختی تهران آغاز شد (شکل ۵-۱). ساخت و ساز ورزشگاه آزادی توسط فردی به نام فرمانفرمائیان طراحی شده است.

مجموعه ورزشی آزادی تهران: این مجموعه که به منظور برگزاری مسابقات آسیایی ۱۳۵۳ ساخته شد، در غرب شهر تهران واقع شده است. عملیات جدی ساختمان های این مجموعه در محدوده دوساله ای ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۳ اجرا شد. از بخش های مهم این مجموعه می توان استادیوم یکصد هزار نفری

شکل ۵-۱- در ورودی - خروجی غربی مجموعه ورزشی آزادی تهران

۱- این استادیوم، در برخی بازی های حساس و برطرف دار مثل شهرآورد (دربی) سنتی بین تیم های فوتبال استقلال و پرسپولیس، یکصد و بیست هزار تماشاگر را نیز در خود جای داده است.

ورزشگاه به‌عنوان یک صحنه‌ی نمایش استفاده کرد. برای مصون ماندن از نور خورشید، طرح استادیوم به‌صورت نعل اسبی طراحی شده است که حداقل ارتفاع سقف آن ۴۰ متر است. دو پایه‌ی ستونی قوی، بار این سقف را تحمل می‌کنند. کار تهیه‌ی نقشه و برآورد زمینه‌های فنی طرح این ورزشگاه در سال ۴۶-۱۳۴۵، به دست دکتر جهانگیر درویش صورت گرفته است (شکل ۱-۶).

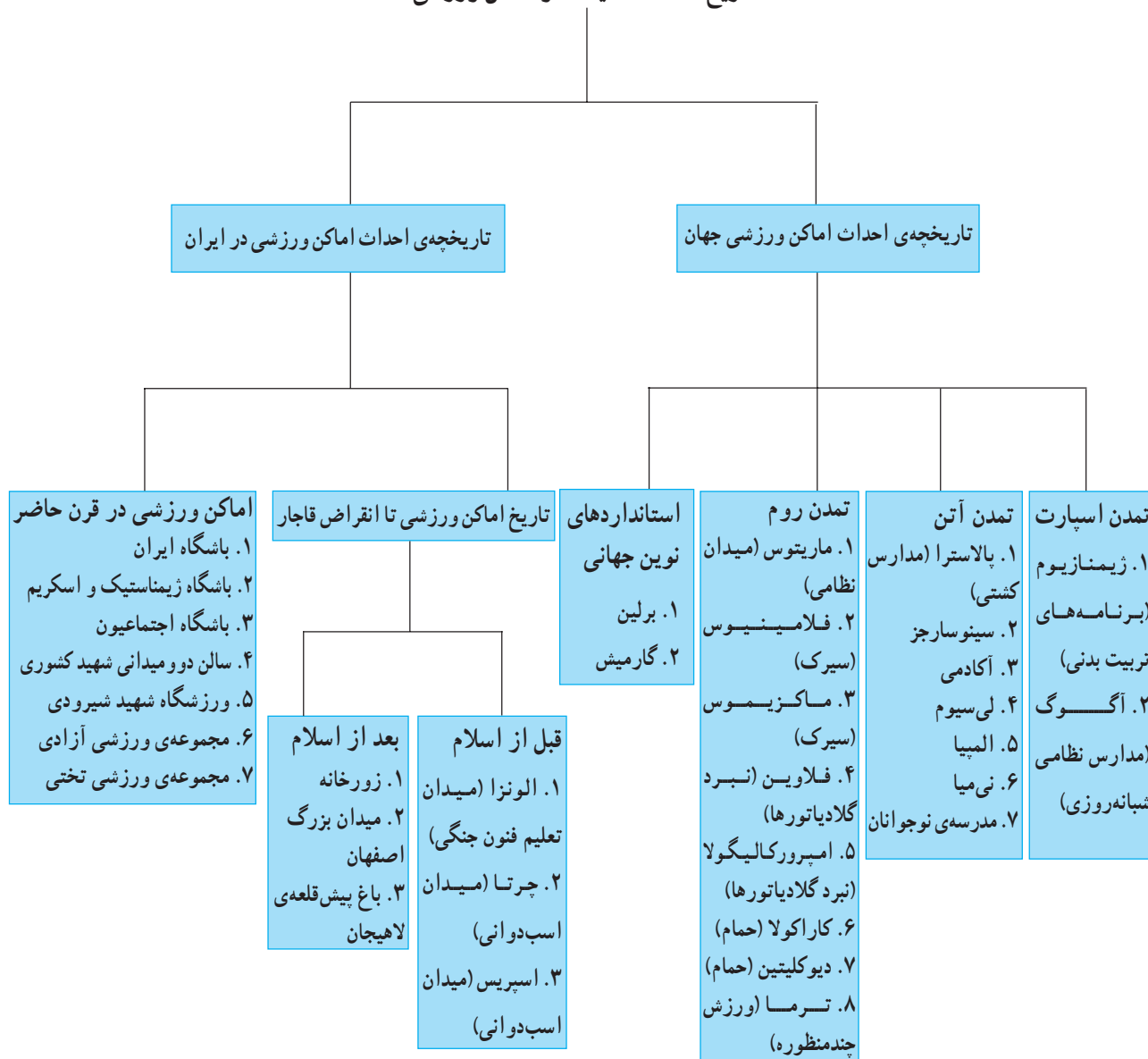
مجموعه‌ی ورزشی تختی: این ورزشگاه در دامنه‌ی کوهستان‌های شرق تهران پی‌ریزی شده است. عملیات ساختمان‌های استادیوم، از اوایل سال ۱۳۴۸ آغاز شد. ورزشگاه بزرگ شرق تهران با طرح نعل اسبی، برای اولین بار در ایران پیاده شده است. در ساخت این استادیوم برای اولین بار در خاورمیانه از یک روش فنی خاص استفاده شده است که می‌توان برای برگزاری بازی‌ها و نمایش‌های ملی، از

شکل ۱-۶- نمایی از زمین چمن، سکوها و جایگاه مجموعه‌ی ورزشی تختی تهران

در نمودار زیر، تاریخچه‌ی احداث تأسیسات و اماکن ورزشی به‌طور خلاصه آمده است.

تاریخ احداث تأسیسات و اماکن ورزشی

خودآزمایی

- ۱- تاریخچه‌ی اماکن ورزشی جهان را به‌اختصار شرح دهید.
- ۲- اماکن ورزشی مربوط به تمدن‌های اسپارت، آتن و روم را به‌طور جداگانه نام ببرید.
- ۳- پیدایش استانداردهای اماکن ورزشی از کدام کشور و چگونه آغاز شد؟
- ۴- اماکن ورزشی ایران را تا دوره‌ی حکومت قاجار نام ببرید.
- ۵- در قرن حاضر (دوره‌ی معاصر)، کدام ورزشگاه‌ها و اماکن ورزشی ساخته و احداث شدند؟

۲- تأسیسات و اماکن ورزشی

هدف‌های رفتاری: در پایان این فصل، فراگیران باید بتوانند:

- تقسیم‌بندی کلی اماکن ورزشی را نام ببرند و مثال بزنند.
- انواع اماکن ورزشی را نام ببرند.
- «زمین ورزشی»، «سالن ورزشی» و «باشگاه ورزشی» را تعریف کنند.
- «استادیوم ورزشی»، «ورزشگاه»، «مجموعه‌ی ورزشی» و «پارک‌های تفریحی ورزشی» را تعریف کنند.
- انواع فضاهای ورزشی را، به لحاظ بهره‌برداری، نام ببرند.

آینده، به‌ویژه بر مجموعه برنامه‌های ورزشی و تفریحات سالم تأثیر نامطلوبی داشته باشد. در ادامه، اماکن ورزشی براساس الف) تقسیم‌بندی از نمای بالا و ب) نوع کاربری این اماکن، دسته‌بندی می‌شوند و هرکدام از این دو دسته شرح داده خواهد شد.

۲-۱- تقسیم‌بندی کلی اماکن ورزشی از نمای بالا

اگر از بالا به سطح کره‌ی زمین نگریسته شود، (شکل ۲-۱) سه دسته‌ی کلی از اماکن ورزشی دیده می‌شود که هر دسته دارای ویژگی‌هایی است که آن را از بقیه جدا می‌کند^۱:

الف) اماکن طبیعی سرزمینی، مثل کوه‌ها، سرزمین‌های برف‌گیر، دریاچه‌ها و دریاها

ب) اماکن احداثی

۱- ب) اماکن روباز، مثل زمین فوتبال، پیست دو و میدانی و استخرهای روباز

۲- ب) اماکن سرپوشیده، مثل زورخانه‌ها، سالن‌های ورزشی و استخرهای سرپوشیده.

ورزش و تربیت بدنی در کشور ما رشته‌ی نوپایی است که هنوز هم تقریباً به شکل سنتی دنبال می‌شود. اگرچه تغییر و تحولاتی در این زمینه ایجاد شده است ولی تا رسیدن به معیارها و استانداردهای جهانی فاصله‌ای بسیار وجود دارد. تأسیسات و اماکن ورزشی نیز از این قاعده مستثنا نیست و از نظر کمی و کیفی، برای دستیابی به استانداردهای معمول و مرسوم بین‌المللی، راه درازی در پیش دارد. بعد از انقلاب اسلامی در ساخت و احداث اماکن و فضاهای ورزشی اقدامات چشم‌گیری صورت گرفته است، با این حال، برای کشوری که از نظر جوان بودن جمعیت، در رده‌ی دوم دنیا قرار دارد، هنوز هم کمبودهای بسیاری احساس می‌شود.

اماکن ورزشی بستر اجرای فعالیت‌های ورزشی است و کیفیت آن‌ها بر اجرای تمرینات و برگزاری مسابقات و رقابت‌های ورزشی تأثیر مستقیم دارد. ساخت اماکن ورزشی نیازمند دقت و درایت فراوان است و هرگونه اشتباه و غفلت در برنامه‌ریزی، طراحی، ساخت و تجهیز تأسیسات و اماکن ورزشی باعث می‌شود وقت، انرژی و بودجه به هدر رود و این خود می‌تواند بر عملکرد

۱- فائزه عطشان، «اماکن و ساختمان‌های ورزشی»، جزوه‌ی درسی، معاونت آموزشی و فرهنگی سازمان تربیت بدنی، ۱۳۷۶.

شکل ۱-۲- اماکن طبیعی سرزمینی (کوه‌ها و دریاچه‌ها) و اماکن روباز احداثی (زمین فوتبال) از نمای بالا به خوبی قابل تشخیص هستند.

۲-۲- انواع اماکن ورزشی^۱

اجاره‌ای یا ملکی در اندازه‌های مختلف وجود دارد که از سوی بخش خصوصی یا دانشکده‌ها و مدارس از آن‌ها برای ارائه خدمات ورزشی استفاده می‌شود. نحوه‌ی استفاده از این سالن‌ها معمولاً تک منظوره و یا چند منظوره است. مانند برگزاری کلاس کاراته، بدن‌سازی، ژیمناستیک و غیره.

هم‌چنین، سالن‌های چند منظوره با ابعاد و استانداردهای بین‌المللی برای مسابقات قاره‌ای و جهانی مورد استفاده قرار می‌گیرند (شکل ۲-۲- الف).

شکل ۲-۲- الف- سالن سربوشیده‌ی شنای مجموعه‌ی ورزشی آزادی با استانداردهای بین‌المللی در رشته‌های شنا، شیرجه و واترپلو.

رواج انواع ورزش‌ها و بازی‌های جدید که جنبه‌ی جهانی دارد مکان‌های ورزشی جدیدی به وجود آورد که هر یک به نامی خوانده شد. تعدد نام‌هایی که در مورد مکان‌های ورزشی به کار می‌رود خود تا حدودی موجب سردرگمی شده است. بعضی از اسامی اماکن ورزشی در تعاریف زیر می‌گنجد:

زورخانه: به مکانی گفته می‌شود که در آن انواع ورزش‌ها و نرمش‌های باستانی با تمام سنتها و آداب آن اجرا می‌شود. در ایران قدیم، زورخانه مرکز فعالیت‌های ورزش محلات و شهرها بود و در آن‌جا به انواع ورزش‌ها و نرمش‌های باستانی می‌پرداختند.

زمین ورزش: رایج‌ترین مکان ورزشی است که در شهرها و روستاهای کشور وجود دارد. زمین ورزش، معمولاً زمین مسطحی است که از سوی بخش مردمی، خصوصی یا شهرداری موقتاً برای ورزش جوانان اختصاص داده شده است. گاهی اوقات حتی شهرداری هم نقشی در این جریان ندارد و جوانان خود قطعه‌ی زمین بایری را برای بازی‌های خود انتخاب می‌کنند.

سالن ورزش: در بسیاری از نقاط کشور، سالن‌هایی

۱- برگرفته از کتاب «موازن فنی ورزشگاه‌های کشور»، سازمان برنامه و بودجه، دفتر تحقیقات و معیارهای فنی، صص ۲۲۹ - ۲۲۷.

مکان‌هایی روباز در کنار خود داشته باشد. استادیوم‌ها ممکن است متعلق به دولت، شهرداری و یا باشگاه‌های ورزشی باشد. استادیوم‌ها غالباً مکان برگزاری مسابقات ورزشی هستند. در دهه‌های اخیر استادیوم‌های سرپوشیده نیز در کشورهای توسعه‌یافته ساخته شده است. استادیوم ملی پکن (لانه‌ی پرنده) از ورزشگاه‌های مدرن امروز است.

استادیوم ورزشی: مکانی ورزشی است که معمولاً از یک میدان بازی (مثل فوتبال، دوچرخه‌سواری و یا دوومیدانی) به‌وجود آمده است (شکل ۲-۲-ب). دورتا دور میدان، جایگاه تماشاچیان به‌صورت پلکانی قرار دارد و زیر جایگاه هم ممکن است مکان‌های سرپوشیده‌ی ورزشی برای بسکتبال، والیبال، اسکواش، نرمش، ژیمناستیک، شنا و غیر آن‌ها ساخته شده باشد. هر استادیوم ممکن است برای ورزش‌هایی نظیر تنیس هم

شکل ۲-۲-ب - ولودروم (استادیوم دوچرخه‌سواری) و دریاچه‌ی مصنوعی مجموعه‌ی ورزشی آزادی تهران

توبی، رزمی، سالی و غیره وجود داشته باشد (مثل مجموعه‌ی ورزشی آزادی تهران).

پارک‌های تفریحی - ورزشی: در این پارک‌ها که بیش‌تر جنبه‌ی تفریحی دارند، برخی از ورزش‌ها مانند قایقرانی، دوچرخه‌سواری، تیراندازی، اسکی روی آب، گلف و غیر آن‌ها نیز برگزار می‌شود. مالکیت این پارک‌ها می‌تواند از آن‌بخش خصوصی یا دولتی باشد.

ورزشگاه: از نظر لغوی، هر نوع مکان ورزشی می‌تواند ورزشگاه باشد. در این‌جا، ورزشگاه به‌مکانی گفته می‌شود که در آن امکانات انواع ورزش‌ها - یا لاقلاً چند ورزش - وجود داشته باشد. از این‌رو، ورزشگاه می‌تواند نام عامی باشد که برای انواع مکان‌های ورزشی، که در این‌جا از آن‌ها یاد شد، به‌کار رود.

مجموعه‌ی ورزشی: مجموعه‌ی ورزشی طبعاً جامع‌ترین واژه برای یک مکان ورزشی است و باید مکانی باشد که در آن امکانات انواع ورزش‌های میدانی، سوارکاری، شنا، قایقرانی،

مطالعه‌ی آزاد

۲-۳- انواع فضاهای ورزشی به لحاظ بهره‌برداری

فضاهای ورزشی به لحاظ سرویس‌دهی به پنج دسته‌ی عمده تقسیم می‌شوند که هرکدام دارای اهداف، ویژگی‌ها و مشخصات خاصی هستند:

- مراکز ورزشی ملی: این گونه مراکز که می‌توان برای برگزاری مسابقات کشوری از آن استفاده کرد، با اهداف تربیت مربیان، برگزاری مسابقات کشوری و ملی ساخته می‌شوند. (مثل مجموعه‌ی ورزشی آزادی تهران).
  - مراکز ورزشی استانی: این مراکز قابلیت سرویس‌دهی به یک استان را دارا هستند و غالباً چندمنظوره ساخته می‌شوند. در این گونه مراکز ممکن است مسابقات بین‌المللی بین استانی نیز برگزار شود.
  - مراکز ورزشی منطقه‌ای یا ناحیه‌ای: برای یک منطقه‌ی خاص ساخته شده‌اند و تحت نظارت متصدیان آن منطقه اداره می‌شوند. (مثل سالن ورزشی آزادگان، منطقه‌ی ۲ آموزش و پرورش تهران).
  - مراکز ورزشی تفریحی محلی: دسترسی به این فضا آسان است و انعطاف‌پذیری و آمادگی لازم را برای استفاده‌های غیرورزشی دارند و غالباً چندمنظوره هستند.
  - مراکز ورزشی آموزشی: در مؤسسات آموزشی مثل دانشگاه‌ها، مدارس و ... ساخته می‌شود، دارای استانداردهای تمرین هستند، چندمنظوره‌اند و به فعالیت‌های آموزشی سرویس می‌دهند.
- در جدول ۱-۲ انواع فضاهای ورزشی و موارد استفاده‌ی آن‌ها آمده است.

جدول ۱-۲- انواع فضاهای ورزشی به لحاظ بهره‌برداری

اهداف و ویژگی‌ها	مراکز ورزشی ملی	مراکز ورزشی استانی	مراکز ورزشی ناحیه‌ای	مراکز ورزشی تفریحی محلی	مراکز ورزشی آموزشی
اهداف و ویژگی‌ها	الف) تربیت مربیان ب) امکانات برای برگزاری مناسب مسابقات ملی و بین‌المللی ج) امکانات برای تماشاچیان د) امکانات فرعی	الف) برای جمعیت یک استان ب) غالباً چندمنظوره است. ج) برای استفاده‌های غیر ورزشی	الف) برای جمعیت یک منطقه یا ناحیه (مثلاً سالن آزادگان که تحت نظارت آموزش و پرورش منطقه‌ی ۲ تهران است). ب) غالباً همراه با استخر است. ج) برای فعالیت در چند رشته‌ی ورزشی (چندمنظوره)	الف) دسترسی آسان ب) انعطاف‌پذیری و آمادگی برای استفاده‌های دیگر (غیر ورزشی) ج) برای استفاده‌های چندمنظوره	الف) چندمنظوره ب) برای بازی‌ها و فعالیت‌ها ج) دارای استانداردهای تمرین د) دارای انواع مراجعه-کننده‌های خاص

خودآزمایی

- ۱- تقسیم‌بندی کلی اماکن ورزشی را نام ببرید (از نمای بالا) و برای هرکدام مثال‌هایی بیاورید.
- ۲- انواع اماکن ورزشی را نام ببرید.
- ۳- زمین ورزش، سالن ورزش و باشگاه ورزشی را تعریف کنید.
- ۴- استادیوم ورزشی، ورزشگاه، مجموعه‌ی ورزشی و پارک‌های تفریحی - ورزشی را تعریف کنید.
- ۵- انواع فضاهای ورزشی را، به‌لحاظ بهره‌برداری، نام ببرید.